

A múltat be kell vallani

Kósa Vilma szamoszegi Emlékkertje és a kommunizmus üldözöttjei

Több mint húsz éve kezdődött

A feleségem, Kósa Vilma, nem kötötte az orromra, sokáig nem kötötte, hogy ő mi végre takarékoskodni – nagyon tud takarékoskodni –, mígnem egyszer csak kiderült, hogy telket akar venni a szülőfalujában, Szamoszegen. No, nem azért, hogy ott víkendezzen nyaranta, netán termeljen valami kifizetődőt, nem, ő emlékkertet akar létesíteni, mindenekelőtt az egykor kulákká nyilvánított szülei emlékére, s persze mindazokéra, akik valamilyen formában a kommunista hatalom áldozataivá, üldözöttjeivé, megkeseredettjeivé váltak. Úgy gondolta, vannak sokan, innen származottak, első és másodgenerációhoz tartozók, akik, mint egy kegyhelyhez, tudnak majd hová visszajárni, ahol lehet emlékfát ültetni, padot csináltatni, üldögélő helyet, esetleg kicsi múzeumot létrehozni.

Kósa Vilma tárgyalt, szerződéseket kötött, utazott, utalt, telekkönyv ügyekben intézkedett, rokon jogással eszmecserét folytatott, aztán fafaragót keresett, tervezett, konzultált, és mindenütt, ahol kellett, fizetett.

Egyszer, egy folyamat közepén, mesélte egyik rokonának, hogy mi-féle ügyben is szorgoskodik. Az neki támadt:

– Bolond vagy te Vilma. Ezeknek akarsz te adni másfél milliót emlékkert formájában, ezeknek, akik tönkretették a szüleinket, derékba törték az életüket, akik elüldözték őket az otthonaikból!

Kósa Vilma magyarázgatott, de látta, hiába, aztán legyintett.

El kell mondanom, hogy én – miután a feleségem beavatott a tervébe – támogattam. Ötletekkel is, meg azzal, hogy kísérgettem a tárgyalásaira, és végeztem minden az ügygel kapcsolatos írásos munkáját. Még az Emlékkert meghívójával kapcsolatosakat is.

Olykor kérdeztem tőle, provokatív módon persze, amikor már sokalltam buzgalmát: – Vajh rokonaid – s felsóroltam, hogy kik – nem szándékoznak beszállni a telekvásárlásba?

– Én nem szólok nekik – felelt ő ilyenkor ingerülten –, egyébként sem hisznek az egészben, hogy ennek volna valami értelme. Senki pénze nem érdekel. Ez az én vállalásom, és kész.

Hely, ahol időnként megvizsgálhatjuk a lel- kiismeretünket

Kósa Vilma predesztinálódott arra, elejétől fogva, hogy a család gazdasági ügyintézője legyen. Én a kérészet mindig hazaadtam, ő gazdálkodott. Később, amikor már tartalék is

képződött, mi pénzt hol tartott, melyik bankban, ő tudta. Az igazság az, hogy engem nem is érdekelt.

Arra emlékszem, hogy a rendszerváltás idején, amikor a szülői föld visszaszerzésére lehetett licitálni, igazságtalanságot emlegetett, meg hogy ők át vannak verve. A három testvér ugyanis a régi földterület egyharmadát, ha vissza tudta szerezni.

Neki két egész három tized hektár jutott. Ezt a földterületet idővel Kósa Vilma az egyik unokatestvérének adta bérleménybe, s az abból kapott pénz külön is kezelte, mégpedig az első perctől kezdve azzal a szándékkal, hogy majd abból állít valamiféle emléket az ősöknek.

A gyerekeink már a kezdet kezdetén emlegették, hogy kifizetőbb volna a szamoszegi kárpótlási jegyet Nagykovácsiban hasznosítani, ahol a család egy része lakik. Házhelynek való területekre lehetne licitálni, s az idővel milyen sokat érne! De az anya, ekkor már nagymama hajthatatlannak bizonyult.

Kósa Vilma hálás természetet örökölt. Miként én is. Mindketten tudtuk, van fontosabb valami is a pénznél. Többek között, hogy békében legyünk önmagunkkal, s hogy semmi ne terhelje a lelkiismeretünket. Kósa Vilma szerette a szüleit, akik a huszonnégy holdjukból, paraszti munkájukból Debrecenben tanították őket, a há-

rom gyereket, Árpádot, Lajost meg őt. S még kellően érzékeny idegrendszert is örökölt, s ugyancsak átélte az ő szenvedésüket is, amiket meghurcoltatásuk során és nyomán szereztek. Miután elűzték őket Szamosszegről, velünk éltek egy családi közösségben, Debrecenben.

Egyet értettem hát a feleségemmel. Az Emlékkertnek állnia kell. Mentő gyanánt is.

Amikor az események felgyorsulnak

Aztán az utóbbi félévben, ahogy mondani szokták, felgyorsultak az események. Kósa Levente az erdejéből adott fát, a faragó mester elkészítette az emlékkaput meg a gyökérszobrot. Új polgármestere lett Szamosszegnek, olyan, aki a szívügyévé tette Kósa Vilma kezdeményezését. A közmunkásaival kialakította a tereket, olyan sövényt készített, amelyet megálmodtak. A faszobrok a helyükre kerültek, az egyik rokon karos ló-cája is. Áthozták Tiszakürtről Kósa Vilma bokrait és fáit. A polgármester, Gergely Lajosnak hívják, tudott időpontot egyeztetni Kósa Lajossal, az ünnepi szónokkal, Debrecen polgármesterével – a személyéhez ragaszkodott –, aztán forró drót létesült néhány rokonnal, Karolinnal és Juhász Bertivel, mindenkivel mindent tisztáztunk, még azt is elrendeztük, hogy töltött káposzta lesz az állófogadáson. Elkészíthettem a meghívót is a programmal, kitaláltam, hogy el-

mondom József Attilától A Dunánál című versét, s mert minden rendben lévőknek látszott, küldhettem a levelet is.

A meghívókon kívül levelet írtam a barátoknak, ismerősöknek, hadd tudják, hogy...

Levelem elé a következő szöveget írtam: Levél Kósa Vilma nem mindennapi, üzletinek aligha nevezhető „vállalkozásáról”.

Alul is írott Debreczeni Tibor, úgy is, mint a fent nevezett hölgy férje, mindjárt az elején, közlöm a lényegét. Kósa Vilma, az egykori kuláklány, évekkel ezelőtt úgy döntött, hogy szülőfalujában, Szamosszegen, ahonnan a szüleit 1952-ben elűldözték, telket vásárol, s ott emlékoszlop-együttessel kialakított Emlékparkot hoz létre. Teszi ezt avégre, hogy a kommunizmus egykori üldözötteinek leszármazottai és a község jó érzésű emberei méltó helyen emlékezzenek azokra, akiket a falujukban, a Rákosi-korszakban megaláztak, vagyonuktól megfosztottak, elűldöztek, akiket szovjet és magyar gulágokba hurcoltak, akik az ötvenhetes, Kádárféle megtorlás következtében szenvedtek, vagy külföldre kényszerültek.

És közhírré tétetik a lényeg. A vállalkozás sikerült, az Emlékkert elkészült.

Az ünnepélyes megnyitásra 2014. augusztus 17-én, vasárnap délelőtt sor is kerül.

Kósa Vilma ekkor nyújtja át Szamosszeg község önkormányzatának azt az ajándékozási okmányt, melyben dokumentáltatik, hogy az általa létrehozott és finanszírozott emlékkert átmege az önkormányzat tulajdonába és gondozásába. Kinyilvánítatik az is, hogy mód nyílik további oszlopok, emlékfák, padok állítására, és elkezdődhet egy olyan dokumentumgyűjtés, melynek eredményeként egy év múlva kiállítás megnyitására is sor kerülhet.

Kósa Vilma íródeákja – aki a Kósa család drámai történéseiről már korábban is szólt, mégpedig a *Visszanéztem* című önéletrajzi könyvében, az Emlékkert alapítási szándékról pedig írt az internetes naplójában – fontosnak tartja megjegyezni, hogy nevezett nem tett mást, mint amit a lelkiismerete diktált. Remélhető, hogy miután az Emlékkert-alapítás végére pont tétetik, Kósa Vilma maga is megnyugszik.

(A levél más része Kósa Vilma avató beszédében olvasható.)

Eljátszottam a gondolattal, mit írhattak volna rövid hír gyanánt az újságírók, ha hírértékűnek minősítik az eseményt.

Ha valamely napilap, hetilap, rádió és tévéadás, a sok csatorna közül egy birtokába jut a hírnek, annak, hogy Szatmárban, annak egy ezeröttszáz lelkes községében, nevezzük nevén, Szamosszegen emlékkertet avatnak a kommunizmus üldözötteinek emlékére, s tételezzük fel, hogy a szerkesztőt felvillanyozza az információ, s rögvest küldi a munkatársát, hogy tájékoztasson az eseményről, nos az illető, hír formájában – a színest már el sem tudjuk képzelni – a következőket közölte volna olvasóival vagy hallgatóival.

A variációk közül négy:

– Egy nyugdíjas tanárnő, Debreczeniné Kósa Vilma húsz évvel ezelőtt fejébe vette, hogy emléket állít szülőfalujában azoknak az üldözötteknek, akik közé az ő szülei is tartoztak, s akikről a rendszerváltás után is alig

esik szó, akiket kulákoknak neveztek, akiket meghurcoltak, megaláztak, elüldöztek, vagyonuktól megfosztottak.

A tervből mostanra lett valóság. 2014. augusztus 17-én, méltó körülmények között avatták fel azt az emlékoszlopokkal, emlékfákkal, padokkal szépített emlékkertet, melynek a létrejöttét az említett nyugdíjas tanárnő finanszírozta.

– Nem mindennapi történetről szól a híradásunk. A volt debreceni gimnáziumi tanárnő, a Budapesten élő drámapedagógus telket vásárolt a szülőfalujában, Szamosszegen és egy fafaragó mesterrel, Jóni Jánossal emlékoszlopot készíttetett, hogy ne feledjék a település lakói és az oda látogatók, hogy oly korban éltünk e hazában, amikor nemcsak német koncentrációs táborokba, de szovjet gulágokba, magyar munkatáborokba is hurcoltak embereket, amikor kuláknak bélyegzettek kényszerítettek otthonuk elhagyására.

– Kétszáznál is többen lehettek azon a szamosszegi ünnepségen, ahol Gergely Lajos polgármester átvette Debreczeniné Kósa Vilmától azt az ajándékozó levelet, melyben átruházta az általa létrehozott emlékkert tulajdonjogát, egyszersmind fenntartási gondját a község önkormányzatára. A megható, helyenként megrendítő ünnepségnek egyik szónoka maga az ajándékozó volt. Hamis múlttudattal büntetlenül nem lehet élni – hangsúlyozta beszédében.

– Kapott valamilyen kedvesnek is mondható bensőséges jelleget a Szamosszegi Emlékkert ünnepség attól, ahogy Kósa Lajos, Debrecen város polgármestere és országgyűlési képviselője ünnepi beszédében Vilma néni nének nevezte az adományozó Kósa Vilmát – nevezhette is, mivel az idő tanárnő az ő nagynénje –, miközben példamutató jelzővel illette az ajándékozó gesztust, és hangsúlyozta; nem elég ünnepelni, de folyamatos programmal az emlékezésre készíteni is kell. A további program alakításához most és a következő években 200-200 ezer forinttal hozzájárul.

Részlet Kósa Vilma emlékező beszédéből

Kedves egybegyűltek, egykori üldözöttek, lágerlakók, menekültek, elhurcoltak, meghurcoltak, elüldözöttek, elmenekültek, a kommunista hatalom által megaláztatottak, és leszármazottaik, rokonok, barátok, együtt érzők, s mindazok, akik az Emlékkert létrehozásában segítettek, akik az elképzeléssel szimpatizáltak, akik gesztusokban és lélekben velünk voltak, akik hívó, kérő szavunkra emlékezni ide eljöttetek, hadd köszöntsélek Benneteket szeretettel, s hadd köszönjem meg, hogy éveken át, mióta elkezdtem tervezni ezt az emlékkertet, nem kellett szűkölködnöm sem kis, sem nagymértékben segedelem nélkül. Isten áldását kérem rátok, s köztetek az én férjemre, aki nélkül ez az emlékkert biztosan soha nem jön létre.

Kedves kedveseim, ez a jelzős összetétel ugyan felesleges szóhalmozásnak tetszik, de néztek ezt el nekem, mivel lelkem húrjai – Petőfi után szabadon – közel állnak ahhoz, hogy elpattanjanak, azaz, hogy elbőgjem magam, s ilyenkor túlszorog az érzélem, s kevésbé vagyok a fogalmazásban pontos.

Csak tessenek elképzelni! Jövök a nagydobosi állomástól, most kocsival, de egykoron gyalog meg biciklivel. S látom lelki szemeim előtt az úttól balra a Bacskó tanyát – mára nyoma sincs –, Gyuri bácsiét és Karolin néniét, apám barátját, anyám barátnőjét, a későbbiek során ők Lajó testvérem apósa, anyósa, jövök tovább át a

Kraszna hídon, s a 4-es kilométerkőnél meg az egykori házunkat, ott születtem, hátul a kisházban, ami most is megvan, szeretett unokatestvérem, Bodó Béla szerszámos műhelye. De hát a porta, ahol nevelkedtem két testvéremmel, Árpáddal és Lajókéval, most is ugyanaz. Aztán nézek a szomszéd házra, ott laktak keresztapámék, Bodó Péter – édesanyám testvére – meg Etelka néni, no meg a sok gyerek, játszótársaim, jövök tovább, s minden házban ismerős. Aztán itt a tornyos templom, idejártam iskolába, ahol a nagynéném tanított, s mennék balra a Szamos felé, mennyit jártam Bodó nagyanyámhoz, Filep Piroskához, meg Kósa nagyapámhoz, meg Puskás Amáli nagyanyámhoz, s erre is mindenfelé rokon, unokatestvér, Kósák, Bodók, Filepek, Puskások.

Közbevetem: Elhatároztuk a férjemmel, hogy a leszármazottainkat kisbuszba ültetjük, s végigjárjuk velük a családi kegyhelyeket, s abból nem maradhat ki Szamosszeg és Debrecen, s a férjem emlékhelyei. Rájöttünk, hogy sietnünk kell, ha azt akarjuk, hogy a mi felvezetésünkkel, a mi emlékeink kíséretében ismerkedjenek a helyekkel, ahonnan származtak.

A múlt ismerete nélkül – sokan elmondták ezt már – jövő sincs. De hamis múltismerettel sincs. Hogy legyen az utódainknak jövője – ne rajtunk múljon, ha mégsem –, ezért épült, épül ez az emlékkert.

S most hadd idézzek abból a levélből, melyet Debreczeni Tibor a nevében írt azoknak a távolabb lévő ismerősöknek, akikről úgy gondoltuk, hogy szívesen hallják a híradást a Szamosszegi Emlékkert avatásáról.

„Kósa Vilma, a megbélyegzett egykori kuláklány, évekkel ezelőtt úgy döntött, hogy szülőfalujában, Szamosszegen, ahonnan a szüleit 1952-ben elüldözték, telket vásárol, s ott emlékoszlop-együttessel kialakított Emlékkertet hoz létre. Teszi ezt avégre, hogy a kommunizmus egykori üldözötteinek leszármazottai és a község jó érzésű emberei méltó helyen emlékezhessenek azokra, akiket a falujukban, a Rákosi-korszakban megaláztak, vagyonuktól megfosztottak, elüldöztek, akiket szovjet és magyar gulágokba hurcoltak, akik az

ötvenhetes, Kádárféle megtorlás következtében szenvedtek, vagy külföldre kényszerültek.”

Kedves Jelenlévők! A történelem ismerői – tetszik, nem tetszik – meg kellett, hogy győződjenek arról, hogy a mindenkori hatalom által kívánatosnak tartott történelemszemlélet szerint mindig is átírják a történelmet. A gulágba hurcoltakról 1990-ig beszélni sem volt szabad. A parasztpolgárt kinevezték gyűlölendő kuláknak, akinek még a leszármazottaitól is tanácsos az embernek magát távol tartani. Az én férjemnek azt mondták 1951-ben, mivel hogy elvett feleségül, hogy ő rés a bástya fokán, és elküldték az egyetemi állásából. De mi ez ahhoz képest, hogy itt Szamosszegen is, egyeseket agyonverték, másokat kutyaóba zártak, mondván, hogy ott marad, míg alá nem írja a békekölcsönt, ismét másokat meg felszólítottak, hogy egy éjszaka alatt hagyják el az otthonukat, mert ha nem, reggel elviszik őket a Hortobágyra. A szüleim – mert nekik szólt este a párttitkár, hogy a portájukat kinézték téeszcsé központnak – másnap hajnalban hozánk menekültek, Debrecenbe.

Mikor először fogamzott meg bennem a gondolat, 1992-ben, hogy emléket állítok a faluban az üldözötteknek, először arra gondoltam, hogy a visszalicitált földön erdőt ültetek.

Aztán Emlékkert lett az erdőből. És most óriásit sóhajtok. Végre megtörtént. Köszönöm, hogy mellém álltatok, hogy segítettek, hogy eljöttetek, hogy érezhetem a szereteteteket.

Én is megszólaltam. Elmondtam József Attila versét, A Dunánál

Hol mondtam, hol olvastam a költeményt. Kósa Vilma vallomásos szövegét kívántam megerősíteni a vers üzenetével. Ezért én aztán igazából nem is szavaltam, inkább értelmeztem. A friss visszajelzések szerint nem is hatás nélkül.

A mai magyarok talán megértették, hogy „a múltat be kell vallani” ahhoz, hogy rendezni tudjuk közös dolgainkat, s hogy ez a mi munkánk, lelkes egyeké, mai értelmiségieké.

Mire jó még egy ilyen találkozó

Sokan voltunk. De média-hírnök egy sem. Pedig a Nap járása kedvezett.

Viszont jöttek rokonok és barátok Kőszegről, Győrből, Budapestről, és voltak összeborulások, kézfogások, volt szemtörölgetés és sértődés, megrendültség és bűnbánat. A volt téeszelnök azt mondta Kósa Vilmának, hogy ezt az Emlékkertet bizony neki kellett volna kezdeményeznie. A környék képviselője meg, hogy Vilma néni gesztusa kivételes. Hasonló emlékhely nincs is a környéken. Gergely polgármester szavaiból meg arra következtethettünk, hogy másképpen lesz végre. Jó politikai érzékre vallott, hogy beszédében a kommunizmus üldözöttjei mellett szólt a fasiszta holokauszt áldozatokról is.

S ami még kiderült: Oly példásan sikerült a kommunista agy mosás, hogy a Rákosi korszak gyalázatosságairól a fiatalabbak már alig tudnak, ha csak nem az egykori üldözöttek leszármazottai. A korábbi szamosszegi polgármester például, az egykori tanácselnök, noha nem fiatalember, azt mondta Kósa Vilmának egy évvel ezelőtt, hogy sajnos, ő a szamosszegi kulaküldözésről még csak nem is hallott.

És jó volt olvasni az emlékkert-levéltre küldött válaszokat

Ezekből mazsolázok.

Sokan gratuláltak és nagyszerűt tettek minősítették az Emlékkert létrehozását. Nemes szándékot tükröz – írta egy barát.

Aztán efféle jelzőket olvashattunk: nagyvonalú, nagylelkű, szívszorító, önzetlen, páratlan, példaértékű, szép, nagy, szívet melengető és facsaró.

Egy tanítvány: Rendkívüli válasz ez azoknak a kommunistáknak, akik azt hirdették: A múltat végképp eltörölni.

Egy másik tanítvány: Isten áldása legyen az Emlékkerten és az emlékezőkön.

Az Emlékkert mementó, írja egy kuckós társunk.

Az Emlékkert az utókoré, ekként egy rokon.

A Vajdaságból üzenik: Kitartó küzdelem eredménye ez, példaként szolgál.

Egy régi színpados asszociációja: Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók.

Egy másik barát Démokritoszt idézi: Nehéz dolog hitványak uralma alatt élni.

Egy pedagógus barátó: Ez teremtés – Istennek is tetsző.

Egy másik pedagógus: Öröm tudni, hogy elvtelen alkalmazkodás és meddő lázadás helyett valaki teremt.

Egy író barát. Hogy tud egy ilyen „kicsi” asszony ilyen nagy lenni! Vagy fizessünk jóval a rosszért? Ez a tiszta lelkiismeret diadala az aljasság felett.

Befejezésül

Elmondom még, hogy három kuckós-társunk leautóztott Pestről az avató ünnepségre. Meg is hatódtunk. Velük jöttünk vissza, s amikor kiszálltunk a kocsiból, egyikőjük, a vezető, magához ölelte Kósa Vilmát, s ezt mondta – mélyről szólt a hangja, a lélek mélyéről: Ez nagyon-nagyon nagy cselekedet volt.

DEBRECZENI TIBOR Karácsony Sándor-díjas pedagógus (2001), Csokonai-díjas előadóművész (2003).